

Mira Malczyńska-Biały*

PRAWA KONSUMENTA W ORZECZNICTWIE TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI UNII EUROPEJSKIEJ

Streszczenie

Podstawowym celem artykułu jest analiza znaczenia praw konsumenta oraz ich miejsca w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. W artykule przybliżono pojęcie praw konsumenta oraz ich ochrony. Wskazano na genezę oraz kategorię praw konsumenta. Dokonano charakterystyki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej jako podmiotu ochrony praw konsumentów. Dokonano analizy oraz wskazano na konkretne przykłady orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w kontekście określonych płaszczyzn praw konsumentów.

Słowa kluczowe: konsument, ochrona konsumentów, prawa konsumentów, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Unia Europejska

Wstęp

Podstawowym celem artykułu jest analiza znaczenia praw konsumenta oraz ich miejsca w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. W artykule przybliżono pojęcie praw konsumenta oraz ich ochrony. W kontekście kształtowania standardów prawnych ochrony konsumentów nadrzędną rolę odgrywa orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Podstawową kompetencją tego podmiotu jest dokonywanie wykładni prawa unijnego, w tym konsumenckiego, oraz zapewnienie jego stosowania w taki sam sposób we wszystkich państwach członkowskich. Rozstrzyga również spory prawne między rządami państw UE a jej instytucjami.

Autorka postawiła następujące pytania badawcze: Jakie są kategorie praw konsumenta? Który międzynarodowy organ sądowniczy ma najbogatsze orzecznictwo w obszarze praw konsumenta? Artykuł opiera się na analizie hipotez badawczych. Po pierwsze, na przełomie XX i XXI wieku

* Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: mimalczynska@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0003-3083-800X.

w Europie nastąpił intensywny rozwój praw konsumenta związany z rozwojem społeczeństwa konsumpcyjnego oraz rynku globalnego. Dlatego istniała potrzeba ochrony praw konsumentów w prawodawstwie Unii Europejskiej. Po drugie, spośród wszystkich sądów międzynarodowych najbogatsze orzecznictwo w obszarze praw konsumentów ma Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w Luksemburgu. W celu odpowiedzi na pytania i zweryfikowanie założonych hipotez autorka zastosowała szereg metod badawczych charakterystycznych dla nauk społecznych. Metoda instytucjonalno-prawna pozwoliła przeanalizować szereg aktów prawnych i dokumentów pod kątem ochrony praw konsumenta. Metoda komparatystyczna znalazła zastosowanie w porównaniu wybranych orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Analiza makrosystemowa pozwoliła na przeanalizowanie systemu ochrony oraz kategorii praw konsumenta.

Analizowaną przez autorkę problematykę podejmowali Sinai Deutch i Iris Benöhr. Deutch jest zdania, że w ciągu kilkudziesięciu lat doświadczyliśmy znacznego wzrostu handlu międzynarodowego i rozwoju nowoczesnych technologii, co doprowadziło do większego wyboru dla konsumentów, ale konsekwencją były nowe zagrożenia i rosnąca siła dużych korporacji. Wynikiem tego było opracowanie prawa konsumencijskiego w celu zapewnienia ochrony i przejrzystości na rynku. W sytuacji, gdy handel stał się międzynarodowy, problem niebezpiecznych towarów i wadliwych produktów nie jest już kwestią czysto krajową, więc spójne standardy ochrony konsumentów muszą być opracowane na poziomie międzynarodowym¹. Benöhr uważa, że prawa konsumenta mogą być uważane za prawa uniwersalne. Po pierwsze, rosnące międzynarodowe uznanie praw konsumentów i standardów bezpieczeństwa w aktach prawa międzynarodowego pokazuje powszechną akceptację takich praw. Prawa te mają również zastosowanie do wszystkich osób, ponieważ każdy jest konsumentem. Po drugie, prawa konsumentów do bezpiecznych produktów i dostęp do sprawiedliwych sądów są przyznawane w celu zachowania godności ludzkiej i dobrobytu².

Kategorie praw konsumenta

Prawa konsumenta po raz pierwszy skategoryzował 15 marca 1962 roku w *Special Message to the Congress on Protecting the Consumer Interest*³

¹ S. Deutch, *Are Consumer Rights Human Rights?*, "Osgoode Hall Law Journal", 1994, nr 23, s. 538–578.

² I. Benöhr, *EU Consumer Law and Human Rights*, Oxford 2013, s. 46.

³ J.F. Kennedy, *Special Message to the Congress on Protecting the Consumer Interest*, The American Presidency Project, <http://www.presidency.ucsb.edu> (20.07.2020).

prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki John Fitzgerald Kennedy. Wypowiadając znamienne słowa *consumers include us all*, prezydent wskazał, że konsumenci są największą ekonomiczną grupą w gospodarce państwa, mającą wpływ na prawie każdą publiczną i prywatną ekonomiczną decyzję. Wskazał na cztery kategorie praw konsumenta. Zaliczył do nich: *the right to safety, the right to be informed, the right to choose* oraz *the right to be heard*. Do czterech głównych kategorii praw konsumenta w latach 70. XX wieku Esther Peterson w artykule *Consumerism as a retailer's asset*⁴ dodała piątą: *the right to recourse and redress*. George Day i David A. Aaker do głównych praw konsumenta zaliczyli również *Protection against clear cut abuses* mającą na celu przeciwdziałanie niebezpiecznym dla zdrowia i bezpieczeństwa konsumenta oszustwom przedsiębiorców jako *dark side of marketplace*. Wskazali ponadto na prawo do *provision of unadequate information*, które służyło ochronie ekonomicznych interesów konsumenta⁵.

Określone w orędziu Kennedy'ego prawa konsumenta tworzyły również bazę dla organizacji międzynarodowych do dalszego kształtowania ustawodawstwa konsumenckiego. International Labour Organization (ILO) w 1975 roku rozszerzyła wskazane przez prezydenta cztery prawa konsumenta, dodając piątą *the right to representation and participation*. Miało ono gwarantować konsumentom odpowiednią reprezentację oraz uczestnictwo w pracach podmiotów biorących udział w tworzeniu polityki konsumenckiej⁶. Efektem dalszego rozwoju praw konsumenta na płaszczyźnie międzynarodowej była przyjęta na 39 sesji Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, a uchwalona 16 kwietnia 1985 roku *Rezolucja w sprawie ochrony konsumentów*⁷. Wytyczne Organizacji Narodów Zjednoczonych w sprawie ochrony konsumentów są cennym zbiorem zasad, które określają główne cechy skutecznego prawodawstwa w zakresie ochrony konsumentów, instytucji egzekwowania prawa i systemów dochodzenia roszczeń⁸.

W 1988 roku Rada Ekonomiczno-Społeczna ONZ podjęła uchwałę, w której ponaglała i zachęcała rządy państw członkowskich do wprowadzania polityki konsumenckiej w życie oraz zastosowania w narodowych przepisach prawnych postanowień wytycznych ONZ. Na sesji Rady Eko-

⁴ E. Peterson, *Consumerism as a Retailer's Asset*, „Harvard Business Review”, 1974, nr 52, s. 91–101.

⁵ D. Aaker, G. Day, *A Guide to Consumerism*, „Journal of Marketing”, 1970, nr 34, s. 13–15.

⁶ U. Schmitthenner, *Contributions of Churches and Civil Society to Justice, Peace and the Integrity of Creation*, Frankfurt 1999, s. 291.

⁷ Consumer protection resolution 9 April 1985, A/RES/39/248.

⁸ *United Nations Guidelines for Consumer Protection*, New York 2016.

nomiczno-Społecznej w 1990 roku wskazano, że ochrona konsumenta, w obliczu wzrostu między innymi międzynarodowej wymiany towarowej, ruchu osobowego oraz międzynarodowej informacji, nie ma już charakteru wewnątrz krajowego, lecz jest problemem globalnym⁹. Deklarację praw konsumenta można odnaleźć również w instrukcjach Committee on Consumer Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Komisja sklasyfikowała prawa konsumenta jako fizyczne lub ekonomiczne, przy czym prawa konsumenta w znaczeniu fizycznym zawierały aspekt bezpieczeństwa i zdrowia, uważany za ważny w państwach OECD¹⁰.

Konkretne kategorie praw konsumenta były elementem polityki Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, a później Unii Europejskiej. Przyznawała ona konsumentom prawo do szczególnej ochrony. Jej podstawą było przekonanie o słabej pozycji konsumentów w stosunkach z profesjonalistami. Rozwój ochrony praw konsumenta w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej uwidaczniał się na dwóch podstawowych płaszczyznach. Pośrednio ochrona praw konsumenta została uwzględniona w aktach prawa pierwotnego, do których zalicza się traktat ustanawiający EWG oraz *Jednolity Akt Europejski*. Bezpośrednio prawa konsumenta wyartykułowane zostały w kolejnych programach ochrony konsumenta przyjętych przez Komisję. Mimo iż nie miały one charakteru prawnie wiążącego, stanowiły wyraźny impuls do stanowienia aktów prawa wtórnego¹¹.

Unia Europejska w sposób szczególny akcentuje istotę ochrony praw konsumenta. To właśnie w *Traktacie o Unii Europejskiej* ochrona konsumenta wyartykułowana została w odrębnym tytule XI, przyznającym prawodawstwu wspólnotowemu kompetencje w zakresie ochrony konsumenta¹². Zgodnie z art. 129a ustęp 1 Unia ma przyczynić się do osiągnięcia wysokiego poziomu ochrony konsumentów. W art. 129a wskazano na płaszczyznę ochrony konsumentów we Wspólnocie. Traktat Amsterdamski¹³ podpisany 2 października 1997 roku udoskonalał wcześniejsze ure-

⁹ A. Asher, *A New Paradigm for Consumer Protection*, „The Journal of Consumer Affairs”, 1998, nr 32, s. 183–203.

¹⁰ N. Ringstedt, *OECD and Consumer Policy*, „Journal of Consumer Policy”, 1990, nr 13, s. 467–475.

¹¹ European Consumer Law Group 1983, *Non-Legislative Means of Consumer Protection*, „Journal of Consumer Policy”, 1983, nr 2.

¹² S. Weatherill, *EU Consumer Law and Policy*, Cheltenham–Northampton 2005.

¹³ Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts (Dz. Urz. UE C 340, 10.11.1997).

gulowania art. 129a Traktatu z Maastricht. Zgodnie z art. 153 ustęp 1, dążąc do popierania interesów konsumentów i zapewnienia wysokiego poziomu ochrony konsumentów, Wspólnota przyczynia się do ochrony zdrowia, bezpieczeństwa i interesów gospodarczych konsumentów, jak również wspierania ich prawa do informacji, edukacji i organizowania się w celu zachowania ich interesów. Kolejne traktaty nie wprowadzały nowych płaszczyzn ochrony konsumentów, lecz potwierdzały te wymienione wcześniej. Kategorie praw konsumenta były wskazywane w kolejnych programach i strategiach polityki konsumenckiej, tworzonych jako akty prawa wtórnego, tj. rezolucje oraz komunikaty Komisji. Artykułowano w nich kategorie praw konsumenta, które miały postać celów polityki konsumenckiej na określony okres.

Perspektywę rozwoju praw konsumenta w Unii Europejskiej obrazuje program na rzecz konsumentów na lata 2020–2025¹⁴. Stworzenie kolejnego programu już w 2020 r. (wcześniejszy program obejmował lata 2014–2020) spowodowane było wyjątkową sytuacją, w jakiej znaleźli się europejscy konsumenci, związaną z szerzącą się pandemią COVID-19. Kryzys ten przyczynił się do tego, że państwa członkowskie zaczęły podejmować zdecydowane działania, aby w skoordynowany sposób przeciwdziałać pandemii. W tym kontekście kluczowe znaczenie miało zapewnienie wszystkim osobom równego i terminowego dostępu do testów, środków ochrony indywidualnej, leczenia i szczepionek przeciwko COVID-19 po przystępnej cenie. Kryzys wpłynął na wiele aspektów życia konsumentów i wyeksponował ważność ochrony konsumentów oraz ścisłej współpracy między organami w UE¹⁵. Kolejną kwestią naruszania praw konsumenta w trakcie pandemii jest gwałtowne nasilenie się procederu oszustw na ich szkodę, wprowadzających w błąd technik marketingowych oraz oszustw w kontekście zakupów na odległość. Celem programu jest odniesienie się do pilnych potrzeb konsumentów w kontekście trwającej pandemii COVID-19. Spowodowała ona powstanie istotnych wyzwań wywierających wpływ na codzienne funkcjonowanie konsumentów. Szczególnie chodziło o dostępność towarów i usług, a także możliwość podróżowania, wjazdu do Unii Europejskiej, jak również opuszczania jej terytorium.

¹⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady. Nowy program na rzecz konsumentów. Poprawa odporności konsumentów na potrzeby trwałej odbudowy, KOM(2020)696, 13.11.2020.

¹⁵ Zalecenie Komisji (UE) 2020/648 z dnia 13 maja 2020 r. w sprawie bonów oferowanych pasażerom i podróżnym jako alternatywa dla zwrotu pieniędzy za odwołane imprezy turystyczne i usługi transportowe w kontekście pandemii COVID-19 (Dz. Urz. UE L 151, 14.5.2020).

Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej jako podmiot ochrony praw konsumentów

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej składa się z 28 sędziów i 11 rzeczników generalnych. Sędziowie i rzecznicy generalni są mianowani za wspólnym porozumieniem przez rządy państw członkowskich, po konsultacji z komitetem, którego zadaniem jest opiniowanie, czy kandydaci są odpowiedni do pełnienia danej funkcji. Mandat jest sześcioletni i odnawialny. Są oni wybierani spośród osób o niekwestionowanej niezależności i mających wymagane w ich państwach kwalifikacje do zajmowania najwyższych stanowisk sądowych, lub są prawnikami o uznanych kompetencjach¹⁶.

Jak wskazuje *Regulamin postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości*¹⁷, sędziowie Trybunału Sprawiedliwości wybierają spośród siebie prezesa i wiceprezesa na okres trzech lat. Prezes kieruje pracami Trybunału Sprawiedliwości, a także przewodniczy posiedzeniom i obradom w największych składach orzekających. Wiceprezes wspiera prezesa Trybunału w wykonywaniu obowiązków i zastępuje go, jeżeli w odniesieniu do prezesa wystąpi przeszkoda w wykonywaniu obowiązków¹⁸. Rzecznicy generalni wspomagają Trybunał. Ich zadaniem jest przedstawianie, w sposób całkowicie bezstronny i niezależny, opinii prawnej, określanej jako „opinia rzecznika generalnego”, w sprawach, które zostaną im przydzielone¹⁹. Sekretarz jako organ wewnętrzny kieruje administracją Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z upoważnienia prezesa²⁰.

Trybunał może obradować w pełnym składzie, w składzie wielkiej izby (piętnastu sędziów) albo w izbach złożonych z pięciu lub trzech sędziów. Trybunał obraduje w pełnym składzie w przypadkach określonych w Statucie Trybunału Sprawiedliwości (w szczególności kiedy ma za zadanie zdymisjonować rzecznika praw obywatelskich lub orzec o dymisji członka Komisji, który naruszył ciężące na nim zobowiązania) oraz jeśli Trybunał uzna, że wniesiona sprawa ma wyjątkowe znaczenie. W składzie wielkiej izby Trybunał obraduje na żądanie państwa członkowskiego albo instytucji, które są stroną w postępowaniu, a także w sprawach szczególnie ważnych lub skomplikowanych. Inne sprawy są rozpatrywane przez izby składające się z pięciu lub trzech sędziów. Pre-

¹⁶ *Prezentacja*, Trybunał Sprawiedliwości UE, <https://curia.europa.eu> (4.12.2023).

¹⁷ Zob. art. 8–10 Regulaminu postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości z dnia 25 września 2012 r. (Dz. Urz. UE L 265, 29.9.2012 z późn. zm.).

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, art. 15.

²⁰ *Ibidem*, art. 18–20.

zesei izb złożonych z pięciu sędziów wybierani są na trzy lata, a prezesei izb złożonych z trzech sędziów na jeden rok²¹.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej z siedzibą w Luksemburgu składa się z dwóch sądów: Trybunału Sprawiedliwości i Sądu Unii Europejskiej. Pierwszy zajmuje się przekazywanymi przez sądy krajowe wnioskami o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym oraz niektórymi skargami o stwierdzenie nieważności i odwołaniami. Trybunał Sprawiedliwości orzeka w określonych kategoriach spraw. Dokonuje wykładni prawa (orzeczenia w trybie prejudycjalnym), zajmuje się egzekwowaniem prawa (postępowania w sprawie uchybienia), unieważnianiem aktów prawnych UE (skargi o unieważnienie), zapewnianiem podejmowania działań przez UE (skargi w sprawie beczynności), skargami na instytucje UE (roszczenia o odszkodowanie).

Drugi podmiot wchodzący w skład Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej to Sąd Unii Europejskiej. W skład Sądu wchodzi po dwóch sędziów z każdego państwa członkowskiego. Mianowani są oni za wspólnym porozumieniem przez rządy państw członkowskich, po zasięgnięciu opinii komitetu, którego zadaniem jest opiniowanie kandydatów do wykonywania funkcji sędziego. Kadencja sędziego trwa sześć lat i jest odnawialna. Sędziowie wybierają spośród siebie na okres trzech lat prezesa oraz mianują na sześcioletnią kadencję sekretarza. Sprawy zawisłe przed Sądem są rozpoznawane przez izby złożone z pięciu lub trzech sędziów, a w niektórych przypadkach w składzie jednego sędziego. Sąd może również orzekać w składzie wielkiej izby (piętnastu sędziów), jeżeli uzasadnia to stopień zawichości prawnej lub waga sprawy. Prezesei izb złożonych z pięciu sędziów wybierani są spośród sędziów na okres trzech lat. Sąd ma do swojej dyspozycji własny sekretariat, lecz jego obsługę administracyjną i lingwistyczną zapewniają służby instytucji²². Orzeka w sprawach o stwierdzenie nieważności przedłożonych przez osoby fizyczne i przedsiębiorstwa oraz w niektórych przypadkach złożonych przez rządy krajów UE. Sąd orzeka przede wszystkim w sprawach dotyczących prawa konkurencji i konsumentów, pomocy państwa, handlu, rolnictwa i znaków towarowych. Sędziowie i rzecznicy generalni są mianowani za wspólnym porozumieniem przez rządy krajów UE na odnawialną sześcioletnią kadencję. W każdym z organów sądowych sędziowie wybierają spośród siebie prezesa na odnawialny okres trzech lat²³.

²¹ *Prezentacja...*

²² *Sąd*, Trybunał Sprawiedliwości UE, <https://curia.europa.eu> (4.12.2023). Zob. Regulamin postępowania przed Sądem Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich (Dz. Urz. UE L 136 z 30.5.1991 z późn. zm.)

²³ *Czym zajmuje się Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej?*, Instytucje UE, <https://europa.eu> (29.11.2023).

Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej a prawa konsumentów

Analizując orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w kontekście praw konsumentów, wniesione skargi można podzielić na cztery kategorie: bezpieczeństwa produktów (żywnościowych i nieżywnościowych), nieuczciwych praktyk handlowych, umów sprzedaży, konsumenckich umów szczególnych (usługi bankowe, ubezpieczeniowe, finansowe). Jeżeli konsument poniósł szkodę w wyniku działania lub zaniechania działania przez daną instytucję UE lub jej urzędników, może wnieść skargę do Trybunału pośrednio, za pośrednictwem sądów krajowych (które mogą zdecydować o przekazaniu sprawy do Trybunału Sprawiedliwości lub bezpośrednio do Sądu, jeżeli decyzja podjęta przez instytucję UE dotyczyła ich bezpośrednio) i indywidualnie.

Istotną kwestią, którą zajmuje się Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, są wyroki dotyczące bezpieczeństwa produktów spożywczych i napoi. W wyroku z dnia 4 czerwca 2015 r. Trybunał przypomniał, że konsumenci muszą dysponować poprawną, neutralną i obiektywną informacją. Itak, w przypadku, gdy opakowanie sugeruje obecność składnika, który w rzeczywistości w produkcie nie występuje, nabywca może zostać wprowadzony w błąd, nawet jeśli wykaz składników jest prawidłowy. Tak było w przypadku herbaty owocowej, na której opakowaniu znajdowały się ilustracje malin i kwiatów wanilii, podczas gdy herbata ta nie zawierała żadnego naturalnego składnika tych owoców²⁴. Również zawartość sodu wskazana na opakowaniu butelek wody mineralnej musi odzwierciedlać całkowitą ilość sodu we wszystkich jego postaciach (sól kuchenna i wodorowęglan sodu). Konsument mógłby bowiem zostać wprowadzony w błąd w przypadku, gdyby woda została przedstawiona jako uboga w sól, podczas gdy jest ona bogata w wodorowęglan sodu²⁵. W 2017 r. Trybunał stwierdził, że Komisja słusznie odmówiła dopuszczenia do stosowania pewnych oświadczeń zdrowotnych w odniesieniu do sprzedaży glukozy, takich jak na przykład „glukoza przyczynia się do utrzymania prawidłowego metabolizmu energetycznego” lub „glukoza wspomaga aktywność fizyczną”. Tego rodzaju oświadczenia zachęcają bowiem do spożywania cukru, podczas gdy taka zachęta jest niezgodna z ogólnie przyjętymi zasadami żywieniowymi i zdrowotnymi²⁶.

²⁴ Wyrok z dnia 4 czerwca 2015 r., sprawa Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband e.V. przeciwko Teekanne GmbH & Co. KG, C-195/14.

²⁵ Wyrok z dnia 17 grudnia 2015 r., sprawa Neptune Distribution SNC przeciwko Ministre de l'Économie et des Finances, C-157/14.

²⁶ Wyrok z dnia 8 czerwca 2017 r., sprawa Dextro Energy GmbH & Co. KG przeciwko European Commission, C-296/16 P.

Kolejna kategoria spraw związana jest ze stosowaniem przez przedsiębiorców nieuczciwych praktyk rynkowych. Prawo Unii Europejskiej zakazuje stosowania nieuczciwych praktyk handlowych, które mogą determinować zachowania gospodarcze konsumentów. Państwa członkowskie nie mogą zakazać składania przez sprzedawcę konsumentowi jakichkolwiek ofert wiązanych (jak na przykład stacja benzynowa, która oferuje nieodpłatną pomoc drogową przez okres trzech tygodni za każde zatankowanie przynajmniej 25 litrów paliwa). Oferty wiązane nie mogą bowiem być uznawane w każdych okolicznościach za nieuczciwe praktyki handlowe²⁷. Oferta wiązana polegająca na sprzedaży komputera wyposażonego w preinstalowane oprogramowanie nie stanowi sama w sobie nieuczciwej praktyki handlowej. Poza tym brak wskazania ceny każdego z preinstalowanych programów nie stanowi praktyki handlowej wprowadzającej w błąd, gdyż cena poszczególnych programów nie stanowi informacji istotnej dla konsumenta²⁸. W 2012 r. Trybunał zakazał agresywnych praktyk handlowych przedsiębiorstw, stwarzających u konsumenta fałszywe wrażenie, że wygrał on nagrodę, podczas gdy otrzymanie tej nagrody wiąże się z koniecznością poniesienia przez niego określonych kosztów. Tak jest na przykład w przypadku reklam, które sprawiają, że konsument uwierzy, iż wygrał rejs statkiem, podczas gdy, aby otrzymać tę nagrodę, musi zapłacić za ubezpieczenie i uiścić dodatkową opłatę za kabinę, a także pokryć koszty wyżywienia i napojów oraz opłat portowych podczas rejsu²⁹.

Sprawy z zakresu nadużyć lub w kontekście umów kupna – sprzedaży są częstym przedmiotem skarg. Trybunał wielokrotnie zajmował się problematyką umów sprzedaży w kontekście sprzedaży wysyłkowej. Koszty wysyłki towarów nie powinny obciążać konsumenta, który korzysta z prawa odstąpienia od umowy w terminie, który nie może być krótszy niż siedem dni roboczych od dnia sprzedaży. Natomiast może być obciążony kosztami odesłania towaru³⁰. Konsument, który korzysta z prawa do odstąpienia od umowy, nie jest zobowiązany do wypłaty sprzedawcy odszkodowania za używanie towaru, pod warunkiem, że

²⁷ Wyrok z dnia 23 kwietnia 2009 r., sprawa VTB-VAB NV v Total Belgium NV and Galatea BVBA przeciwko Sanoma Magazines Belgium C-261/07 i C-299/07.

²⁸ Wyrok z dnia 7 września 2016 r., sprawa Vincent Deroo-Blanquart przeciwko Sony Europe Limited, C-310/15.

²⁹ Wyrok z dnia 18 października 2012 r., sprawa Purely Creative Ltd, Strike Lucky Games Ltd, Winners Club Ltd, McIntyre & Dodd Marketing Ltd, Dodd Marketing Ltd, Adrian Williams, Wendy Ruck, Catherine Cummings, Peter Henry przeciwko Office of Fair Trading, C-428/11.

³⁰ Wyrok z dnia 15 kwietnia 2010 r., sprawa Handelsgesellschaft Heinrich Heine GmbH przeciwko Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen eV, C-511/08.

korzystał z niego w sposób rozsądny. Skuteczność prawa do odstąpienia od umowy byłaby podważona, gdyby konsument musiał wypłacić odszkodowanie za zwykle obejrzenie lub wypróbowanie towaru nabytego na odległość³¹.

Trybunał Sprawiedliwości w Luksemburgu w swoich wyrokach wyjaśniał, jakimi prawami dysponują konsumenci, gdy stwierdzą, że dostarczony produkt jest wadliwy. W 2015 r. Trybunał przypomniał, że brak zgodności z umową, który uwidacznia się w ciągu sześciu miesięcy od daty dostawy towaru, uznaje się za istniejący w chwili dostawy. O ile konsument jest zobowiązany udowodnić istnienie braku zgodności i jego uwidocznienie się w ciągu sześciu miesięcy, o tyle nie musi udowodnić przyczyny takiego braku zgodności ani wykazać, że za jego powstanie odpowiada sprzedawca³². W przypadku zastąpienia produktu wadliwego konsument nie musi wypłacać odszkodowania sprzedawcy za używanie towaru wadliwego do momentu jego zastąpienia³³. Poza tym sprzedawca ma obowiązek usunąć towar wadliwy i zapewnić towar zastępczy lub ponieść niezbędne koszty tych czynności³⁴.

Trybunał zajął się też kwestiami związanymi ze szczególnymi rodzajami umów konsumenckich. W 2011 r. Trybunał orzekł, że uwzględnianie płci ubezpieczonego jako czynnika ryzyka w umowach ubezpieczeniowych stanowi dyskryminację. Z tego powodu od dnia 21 grudnia 2012 r. w UE ma zastosowanie reguła jednolitych dla obu płci składek i świadczeń³⁵. Umowa ubezpieczenia powinna poza tym wyjaśniać w sposób przejrzysty, jednoznaczny i zrozumiały funkcjonowanie mechanizmu ubezpieczenia, tak aby konsument mógł przewidzieć konsekwencje ekonomiczne, jakie wynikają z ustanowienia tego mechanizmu³⁶. Wreszcie sprzedawcy przewozów lotniczych nie mogą, wykorzystując ustawienia domyślne, wprowadzać ubezpieczenia od kosztów rezygnacji z lotu do ceny biletu. Takie ubezpieczenie jest bowiem opcjonalną dopłatą do ceny, o której należy poinformować w sposób wyraźny na po-

³¹ Wyrok z dnia 3 września 2009 r., sprawa Pia Messner przeciwko Firma Stefan Krüger, C-489/07.

³² Wyrok z dnia 4 czerwca 2015 r., sprawa Froukje Faber przeciwko Autobedrijf Hazet Ochten BV, C-497/13.

³³ Wyrok z dnia 17 kwietnia 2008 r., sprawa Quelle AG przeciwko Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände, C-404/06.

³⁴ Wyrok z dnia 16 czerwca 2011 r., sprawa Gebr. Weber GmbH przeciwko Jürgen Wittmer, Ingrid Putz przeciwko Medianess Electronics GmbH, C-65/09 i C-87/09.

³⁵ Wyrok z dnia 1 marca 2011 r., sprawa Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL and Others przeciwko Conseil des ministres, C-236/09.

³⁶ Wyrok z dnia 23 kwietnia 2015 r., sprawa Jean-Claude Van Hove przeciwko CNP Assurances SA, C-96/14.

czątku procesu rezerwacji, zaś zgoda nabywcy powinna być rezultatem działania na zasadzie wyraźnej akceptacji³⁷.

Trybunał wydawał również wyroki związane z prawami konsumentów, którzy zawierają umowy w ramach akwizycji w domu. Konsument, który zawiera umowę kredytu w ramach akwizycji w domu, nie traci prawa do odstąpienia od umowy, jeśli nie został poinformowany o istnieniu takiego prawa. Konsument, który dowiaduje się po pięciu latach, że posiadał prawo do odstąpienia od umowy, o którym bank go nie poinformował w momencie zawarcia umowy, może skorzystać ze swego prawa³⁸. W przypadku, gdy bank nie poinformował konsumenta o przysługującym mu prawie do odstąpienia od umowy kredytu zawartej w ramach akwizycji w domu, ponosi ryzyko związane z inwestycją finansową, której dotyczyła ta umowa³⁹. Jedną z unijnych dyrektyw przewiduje, że konsumenci nie są związani nieuczciwymi warunkami umownymi. Trybunał wyjaśnił, że sąd krajowy musi zbadać z urzędu, czy określony warunek umowy ma nieuczciwy charakter. Zasada ta, która znajduje zastosowanie także do postępowań upadłościowych, nie pozwala sądowi na zmianę treści warunku, lecz zobowiązuje sąd do niestosowania tego warunku⁴⁰. Niemożliwe jest też ograniczenie w czasie skutków nieważności klauzul „dolnego progu” (warunków zobowiązujących konsumenta do zapłaty minimalnych stóp) przewidzianych w umowach kredytu hipotecznego zawieranych z konsumentami⁴¹.

Zakończenie

Rozwój społeczeństwa konsumpcyjnego w Unii Europejskiej związany był ze zmianami społeczno-ekonomicznymi dokonującymi się w Europie w XX i XXI wieku, tj. ujednoceniem rynków, bogaceniem

³⁷ Wyrok z dnia 19 lipca 2012 r., sprawa ebookers.com Deutschland GmbH przeciwko Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband eV, C-112/11.

³⁸ Wyrok z dnia 13 grudnia 2001 r., sprawa Georg Heininger i Helga Heininger przeciwko Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG, C-481/99.

³⁹ Wyrok z dnia 25 października 2005 r., sprawa Elisabeth Schulte i Wolfgang Schulte przeciwko Deutsche Bausparkasse Badenia AG, C-350/03 i C-229/04.

⁴⁰ Wyroki z dnia 4 czerwca 2009 r., sprawa Pannon GSM Zrt przeciwko Erzsébet Sustikné Győrfi, C-243/08; z dnia 21 kwietnia 2016 r., sprawa Ernst Georg Radlinger, Helena Radlingerová przeciwko FINWAY a.s., C-377/14; z dnia 14 czerwca 2012 r., sprawa Banco Español de Crédito, SA przeciwko Joaquínowi Calderónowi Caminie, C-618/10.

⁴¹ Wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., sprawa Francisco Gutiérrez Naranjo przeciwko Cajasur Banco SAU; Ana María Palacios Martínez przeciwko Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA); Banco Popular Español SA przeciwko Emilio Irlés López and Teresa Torres Andreu, C-154/15, C-307/15 i C-308/15.

się społeczeństwa oraz wzrostem poziomu życia, dostępem do niedostępnych wcześniej produktów, tworzeniem organizacji międzynarodowych mających na celu rozwój gospodarczy państw członkowskich, a tym samym przepisów prawnych w ramach szeroko rozumianego procesu zakupowego. W wyniku przeprowadzonych badań pozytywnie zostały zweryfikowane dwie założone hipotezy badawcze. Po pierwsze, udowodniono, że powstanie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, a potem Unii Europejskiej otworzyło nowe możliwości ochrony praw konsumentów w związku z rozwojem społeczeństwa konsumpcyjnego oraz rynku globalnego. Prawa konsumenta wyartykułowane zostały w kolejnych programach ochrony konsumenta wydawanych przez Komisję Europejską. Pomimo iż nie miały one charakteru prawnie wiążącego, stanowiły wyraźny impuls do stanowienia aktów prawa wtórnego mających na celu ochronę konsumentów. Po drugie, potwierdzono, że pośród międzynarodowych organów sądowniczych najbogatsze orzecznictwo w obszarze praw człowieka ma Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Podstawową kompetencją tego podmiotu jest dokonywanie wykładni prawa unijnego, w tym konsumenckiego, oraz zapewnienie jego stosowania w taki sam sposób we wszystkich państwach członkowskich. Rozstrzyga również spory prawne między rządami państw UE a jej instytucjami. W określonych sytuacjach do Trybunału mogą wnosić sprawy osoby fizyczne, przedsiębiorstwa lub organizacje, które uważają, że ich prawa zostały naruszone przez instytucje UE.

Analizując inne sądowe podmioty międzynarodowe, stwierdzono, że w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych kwestia praw konsumentów nie dotyczy jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w Hadze, który rozpatruje spory pomiędzy państwami. Kwestiami tymi nie zajmuje się również Międzynarodowy Trybunał Karny z siedzibą w Hadze. Sądzi on osoby fizyczne za zbrodnie ludobójstwa, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne i zbrodnie agresji. Biorąc pod uwagę globalny system ochrony praw człowieka w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych, to podstawowymi dokumentami są *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych* (MPPOiP) i *Międzynarodowy Pakt Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych* (MPPE-SIK) – uchwalone w 1966 r., weszły w życie w 1976 r. Na mocy MPPOiP powołano Komitet Praw Człowieka w Genewie, do którego istnieje możliwość złożenia skargi indywidualnej na podstawie wspomnianego paktu i dwóch protokołów dodatkowych. Oprócz tego Państwa-Strony składają sprawozdania co pięć lat do Komitetu. Podobnie jest w przypadku *Międzynarodowego Paktu Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych* i *Komitetu Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych*.

Problem polega na tym, że prawa konsumenta nie zostały jednoznacznie wyodrębnione w ramach praw człowieka pierwszej i drugiej generacji. Niemniej problematyka praw konsumentów pojawia się w kontekście innych praw materialnych. Większa ilość orzeczeń występuje w przypadku Rady Europy i *Europejskiej Konwencji Praw Człowieka* (uchwalonej w 1950 r., weszła w życie w 1953 r.) oraz protokołów dodatkowych. Analiza orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu pozwoliła stwierdzić, że prawa konsumenta występowały głównie w kontekście: art. 6 (*Prawo do rzetelnego procesu sądowego*), art. 10 (*Wolność wyrażania opinii*), art. 14 (*Zakaz dyskryminacji*), art. 1 *Protokołu 1 do EKPCz* (ochrona własności). W przypadku Unii Europejskiej prawa konsumenta są wyodrębnioną kategorią, a w przypadku Organizacji Narodów Zjednoczonych i Rady Europy występują one w kontekście innych praw, jak np. prawa do rzetelnego procesu sądowego, wolności wyrażania opinii, zakazu dyskryminacji czy ochrony własności. Dlatego Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej jest podmiotem sądowym o największym dorobku z zakresu orzecznictwa konsumenckiego.

Bibliografia

- Aaker D., Day G., *A Guide to Consumerism*, „Journal of Marketing”, 1970, nr 34.
- Asher A., *A New Paradigm for Consumer Protection*, „The Journal of Consumer Affairs” 1998, nr 32.
- Benöhr I., *EU Consumer Law and Human Rights*, Oxford 2013.
- Consumer protection resolution 9 April 1985, A/RES/39/248.
- Czym zajmuje się Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej?*, Instytucje UE, <https://europa.eu> (29.11.2023).
- Deuch S., *Are Consumer Rights Human Rights?*, „Osgoode Hall Law Journal”, 1994, nr 23.
- European Consumer Law Group 1983, Non-Legislative Means of Consumer Protection, „Journal of Consumer Policy”, 1983, nr 2.
- Kennedy JF., *Special Message to the Congress on Protecting the Consumer Interest*, The American Presidency Project, <http://www.presidency.ucsb.edu> (20.07.2020).
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady. Nowy program na rzecz konsumentów. Poprawa odporności konsumentów na potrzeby trwałej odbudowy, KOM(2020)696, 13.11.2020.
- Peterson E., *Consumerism as a Retailer's Asset*, „Harvard Business Review”, 1974, nr 52.
- Prezentacja*, Trybunał Sprawiedliwości UE, <https://curia.europa.eu> (4.12.2023).
- Regulamin postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości z dnia 25 września 2012 r. (Dz. Urz. UE L 265, 29.9.2012 z późn. zm.)
- Regulamin postępowania przed Sądem Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich (Dz. Urz. UE L 136 z 30.5.1991 z późn. zm.)
- Ringstedt N., *OECD and Consumer Policy*, „Journal of Consumer Policy”, 1990, nr 13.
- Schmitthenner U., *Contributions of Churches and Civil Society to Justice, Peace and the Integrity of Creation*, Frankfurt 1999.

- Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts (Dz. Urz. UE C 340, 10.11.1997).
- United Nations Guidelines for Consumer Protection*, New York 2016.
- Weatherill S., *EU Consumer Law and Policy*, Cheltenham–Northampton 2005.
- Wyrok z dnia 4 czerwca 2015 r., sprawa Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband e.V. przeciwko Tee-kanne GmbH & Co. KG, C-195/14.
- Wyrok z dnia 17 grudnia 2015 r., sprawa Neptune Distribution SNC przeciwko Ministre de l'Économie et des Finances, C-157/14.
- Wyrok z dnia 8 czerwca 2017 r., sprawa Dextro Energy GmbH & Co. KG przeciwko European Commission, C-296/16 P.
- Wyrok z dnia 23 kwietnia 2009 r., sprawa VTB-VAB NV v Total Belgium NV and Galatea BVBA przeciwko Sanoma Magazines Belgium C-261/07 i C-299/07.
- Wyrok z dnia 7 września 2016 r., sprawa Vincent Deroo-Blanquart przeciwko Sony Europe Limited, C-310/15.
- Wyrok z dnia 18 października 2012 r., sprawa Purely Creative Ltd, Strike Lucky Games Ltd, Winners Club Ltd, McIntyre & Dodd Marketing Ltd, Dodd Marketing Ltd, Adrian Williams, Wendy Ruck, Catherine Cummings, Peter Henry przeciwko Office of Fair Trading, C-428/11.
- Wyrok z dnia 15 kwietnia 2010 r., sprawa Handelsgesellschaft Heinrich Heine GmbH przeciwko Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen eV, C-511/08.
- Wyrok z dnia 3 września 2009 r., sprawa Pia Messner przeciwko Firma Stefan Krüger, C-489/07.
- Wyrok z dnia 4 czerwca 2015 r., sprawa Froukje Faber przeciwko Autobedrijf Hazet Ochten BV, C-497/13.
- Wyrok z dnia 17 kwietnia 2008 r., sprawa Quelle AG przeciwko Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände, C-404/06.
- Wyrok z dnia 16 czerwca 2011 r., sprawa Gebr. Weber GmbH przeciwko Jürgen Wittmer, Ingrid Putz przeciwko Medianess Electronics GmbH, C-65/09 i C-87/09.
- Wyrok z dnia 1 marca 2011 r., sprawa Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL and Others przeciwko Conseil des ministres, C-236/09.
- Wyrok z dnia 23 kwietnia 2015 r., sprawa Jean-Claude Van Hove przeciwko CNP Assurances SA, C-96/14.
- Wyrok z dnia 19 lipca 2012 r., sprawa ebookers.com Deutschland GmbH przeciwko Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände — Verbraucherzentrale Bundesverband eV, C-112/11.
- Wyrok z dnia 13 grudnia 2001 r., sprawa Georg Heininger i Helga Heininger przeciwko Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG, C-481/99.
- Wyrok z dnia 25 października 2005 r., sprawa Elisabeth Schulte i Wolfgang Schulte przeciwko Deutsche Bausparkasse Badenia AG, C-350/03 i C-229/04.
- Wyrok z dnia 4 czerwca 2009 r., sprawa Pannon GSM Zrt przeciwko Erzsébet Sustikné Győrfi, C-243/08; z dnia 21 kwietnia 2016 r., sprawa Ernst Georg Radlinger, Helena Radlingerová przeciwko FINWAY a.s., C-377/14; z dnia 14 czerwca 2012 r., sprawa Banco Español de Crédito, SA przeciwko Joaquínowi Calderónowi Caminie, C-618/10.
- Wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., sprawa Francisco Gutiérrez Naranjo przeciwko Cajasur Banco SAU; Ana María Palacios Martínez przeciwko Banco Bilbao Vizcaya Ar-

gentaria SA (BBVA); Banco Popular Español SA przeciwko Emilio Irlés López and Teresa Torres Andreu, C-154/15, C-307/15 i C-308/15.

Zalecenie Komisji (UE) 2020/648 z dnia 13 maja 2020 r. w sprawie bonów oferowanych pasażerom i podróżnym jako alternatywa dla zwrotu pieniędzy za odwołane imprezy turystyczne i usługi transportowe w kontekście pandemii COVID-19, Dz. Urz. UE L 151, 14.5.2020.

Consumer rights in the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union

Abstract

The main aim of the article is to analyze the importance of consumer rights and their place in the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union. The article presents the concept of consumer rights and their protection. The genesis and category of consumer rights were pointed out. The characteristics of the Court of Justice of the European Union as the subject of consumer rights protection were made. An analysis was made and specific examples of the case law of the Court of Justice of the European Union were indicated in the context of specific areas of consumer rights.

Keywords: consumer, consumer protection, consumer rights, Court of Justice of the European Union, European Union